

Konu 8: Sosyal Politika Temel Uygulama Alanları ve Sosyal Hizmet

SHB 232 Sosyal Refah Sistemleri ve Sosyal Politika

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR

Sosyal Politikanın Temel Uygulama Alanları

- **Metin**, sosyal politikanın dar anlamdaki işçi sorunlarından çıkıp toplumun tüm kesimlerini kapsayan geniş bir alana yayıldığını belirtmektedir.
- **Yoksullukla Mücadele**: Sosyal politikanın en temel ve öncelikli hedeflerinden biri yoksulluğu önlemek ve yoksul kesimlerin yaşam standartlarını yükseltmektir.
- **Gelir Dağılımında Adalet**: Sadece ekonomik büyüme değil, bu büyümeden elde edilen gelirin toplumun farklı kesimleri (emek, sermaye vb.) arasında adil paylaşımı esas alınır.
- **Sosyal Güvenlik**: Bireylerin iş kazası, hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi risklere karşı devlet güvencesine alınmasıdır.

Yoksulluk Kavramı ve Türleri

Belge, yoksulluğu sadece bir gelir eksikliği değil, "insan onuruna yaraşır bir yaşamdan mahrum kalmak" olarak tanımlar.

Mutlak Yoksulluk: Bireyin hayatta kalması için gerekli olan temel gıda ve barınma ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur.

Görelî (Nispi) Yoksulluk: Bireyin gelirinin, içinde yaşadığı toplumun ortalama refah düzeyinin çok altında kalmasıdır.

Beşeri Yoksulluk: Eğitim, sağlık ve temiz su gibi temel kamu hizmetlerine erişememe durumunu ifade eder.

Gelir Dağılımı Göstergeleri

- Sosyal adaletin ölçülmesinde kullanılan temel göstergeler şunlardır:
- Gini Katsayısı: Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçen bir katsayıdır. 0'a yaklaştıkça tam eşitliği, 1'e yaklaştıkça tam eşitsizliği gösterir.
- P80/P20 Oranı: Toplumun en zengin %20'lik kesiminin toplam gelirden aldığı payın, en yoksul %20'lik kesimin payına oranıdır.

Küreselleşme ve Yoksulluğun "Yeni" Yüzü

- Metin, günümüzde yoksulluğun küresel sermaye hareketleri ve teknolojik değişimle birlikte yeni bir boyut kazandığını vurgular.
- Çalışan Yoksullar: Bir işte çalışmasına rağmen elde ettiği ücretle yoksulluk sınırının altında kalan bireylerin sayısı artmaktadır.
- Sosyal Dışlanma: Yoksulluğun sadece ekonomik değil, toplumsal hayata katılamama (dışlanma) boyutunun önem kazandığı belirtilmektedir.
- Dijital Bölünme: Bilgi teknolojilerine erişimi olmayan kitlelerin küresel ekonomide daha da yoksullaşması riskine dikkat çekilmektedir.

Türkiye Özelinde Değerlendirme

- Belge, Türkiye'deki yoksulluk ve gelir dağılımı sorunlarının kronikleşmiş yapısına değinir:
- Yüksek Eşitsizlik: Türkiye'nin gelir dağılımındaki eşitsizlik (Gini katsayısı) bakımından OECD ve AB ortalamalarının oldukça gerisinde olduğu ifade edilir.
- Bölgesel Farklılıklar: Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile batı illeri arasındaki gelişmişlik farkı, yoksulluğun coğrafi bir karakter kazanmasına neden olmaktadır.
- Kayıt Dışılık: İstihdamın büyük bölümünün kayıt dışı olması, çalışanların sosyal güvenlikten mahrum kalmasına ve yoksulluk riskine açık hale gelmesine yol açar.

Sosyal Politikanın Uygulama Aracı Olarak Sosyal Hizmet

- Sosyal hizmetler, sosyal politikanın belirlediği hedeflerin (yoksullukla mücadele, sosyal adalet vb.) sahada hayata geçirilmesini sağlayan mekanizmadır.
- Asgari Yaşam Standardı: Sosyal devletin temel amacı olan "ulusal asgari" (national minimum) düzeyin sağlanmasında; barınma, gıda ve bakım gibi hizmetleri bizzat sunar.
- Piyasalaşmaya Karşı Bir Kalkan: Piyasa mekanizmasının dışında kalan veya piyasanın yarattığı eşitsizlikler nedeniyle mağdur olan bireylerin (yaşlılar, engelliler, yoksullar) korunmasını sağlar.

Sosyal Hizmet Ne Yapar?

- **Yoksullukla Mücadele:** Sadece nakdi yardım (sosyal yardım) değil, bireylerin yoksulluk sarmalından çıkmasını sağlayacak destekleyici hizmetler sunar.
- **Dezavantajlı Grupların Korunması:** Sosyal güvenlik sisteminin doğrudan kapsayamadığı veya özel ihtiyaçları olan grupları (korunmaya muhtaç çocuklar, engelliler, şiddet mağduru kadınlar) koruma altına alır.
- **Sosyal Dışlanmayı Önleme:** Yoksulluğun sadece ekonomik değil, toplumsal bir dışlanma olarak görüldüğü günümüzde; bireyin toplumla yeniden bütünleşmesini sağlar.
- **Kriz Yönetimi:** Kentleşmenin getirdiği "acı gerçekler" (sokak çocukları, göçle gelenlerin uyum sorunları) karşısında koruyucu ve rehabilite edici müdahalelerde bulunur.

Tartışmaların Odağında Sosyal Hizmet: "Hak mı, Lütuf mu?"

- Belgelerdeki en çarpıcı tartışma, sosyal hizmetlerin sunuluş biçimine ilişkindir:
- Modern Sosyal Hizmet (Hak Temelli): Sosyal demokrat modellerde sosyal hizmet bir "vatandaşlık hakkı" olarak görülür ve yüksek standartlarda, herkese eşit sunulur.
- Geleneksel Sosyal Hizmet (Lütuf/Yardım Temelli): Türkiye gibi "vaatler devleti" veya "sadaka devleti" eğilimi gösteren yapılarda, sosyal hizmetler hak temelli olmaktan çıkıp devletin veya hayırseverlerin bir "lütufu" (popülist harcamalar) haline gelme riski taşır.

Güncel Dönüşüm: Piyasalaşan ve Yerelleşen Hizmetler

- Neoliberal politikalarla birlikte sosyal hizmetin yapısı da tartışmaya açılmıştır:
- Özelleştirme: Devletin sosyal hizmetleri bizzat sunmak yerine piyasadan "satın alan" konuma geçmesi, hizmetlerin kalitesi ve erişilebilirliği konusunda kuşku yaratmaktadır.
- Bireysel Sorumluluk: Sosyal korumanın devletin kamusal görevi olmaktan çıkıp bireysel bir sorumluluk veya aile içi dayanışma (Latin çevresi modeli gibi) haline getirilmesi tartışılmaktadır.

Özellik	Kurumsal (İnstitutional) Model	Kalıntısıl (Residual) / Kalıntı Model
Temel Felsefe	Sosyal hizmet bir vatandaşlık hakkıdır . 111111111	Sosyal hizmet bir yardım veya lütuftur . 222222222
Hedef Kitle	Toplumun tamamı (Evrensel). 3333333	Sadece en yoksul ve çaresiz kesim (Sınırlı/Seçici). 4444
Devletin Rolü	Devlet temel aktördür ve hizmeti bizzat sunar. 555555555	Devlet son çaredir; öncelik piyasa ve ailededir. 666666666
Yoksulluğa Bakış	Yoksulluk sistemin bir sonucudur ve devletçe önlenmelidir. 777777777	Yoksulluk bireysel bir sorundur; geçici destek yeterlidir. 888888888
Sosyal Etki	Sosyal bütünleşmeyi ve eşitliği artırır. 999999999	Sosyal dışlanmayı pekiştirebilir ("Damgalama"). 10101010
Örnek Modeller	Sosyal Demokrat Model (İskandinav ülkeleri). 11111111	Liberal Model (ABD, İngiltere) ve " Sadaka Devleti " eğilimleri. 1212121212121212

Sosyal hizmet modelleri, sosyal devletin ideolojik yaklaşımına ve hizmetin sunuluş amacına göre iki ana eksen de (Kurumsal ve Kalıntısıl/Kalıntı) tartışılmaktadır

Sosyal Hizmet Bu Tartışmaların Neresinde?

- **Piyasa Dışı Alan Yaratma (De-commodification):** Sosyal hizmet, bireyin yaşamını sürdürmek için emeğini piyasada satmak zorunda kalmadan, insanca yaşayabilmesini sağlayan bir mekanizmadır.
- **Modern Devletin İşlevi:** Geniş anlamda sosyal politika içinde sosyal hizmetler, sadece ekonomik değil, eğitim, sağlık ve barınma gibi alanlarda her birey için asgari bir düzeyin sağlanması görevini üstlenir.
- **Sosyal Vatandaşlık:** Sosyal hizmetler, vatandaşlığın sadece sivil ve siyasal haklardan ibaret olmadığını; ekonomik refah ve güvenlikten pay almayı da içerdiğini somutlaştırır.
- **Kayıt Dışılık ve Göçle Mücadele:** Özellikle Türkiye örneğinde, çarpık kentleşme sonucu sokağa itilen çocuklar ve göçle gelen kadınlar gibi "ötekileşen" grupların rehabilitasyonu sosyal hizmetlerin en kritik çalışma alanıdır.
- **Dönüşüm Tartışması:** Günümüzde sosyal hizmetlerin "hak" temelli kurumsal yapıdan, piyasaya devredilen veya aile içi dayanışmaya (Latin çevresi modeli) indirgenen kalıntısız yapıya kaydırılması en büyük tartışma konusudur.

Sosyal hizmetin bir meslek olarak kurumsallaşması ve sosyal refah devletinin doğuşu, kapitalizmin yarattığı toplumsal krizlere verilmiş iki farklı ama birbirleriyle bağlantılı yanıttır.

1. Kapitalizm ve "Sosyal Sorun"un Doğuşu

- Kapitalizmin 19. yüzyıldaki hızlı gelişimi, geleneksel feodal ve kırsal bağları kopararak kitleleri kentlere yığmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan tablo, hem sosyal hizmetin hem de refah devletinin zeminini oluşturmuştur:
- Geleneksel Dayanışmanın Çöküşü: Kırsal kesimde aile ve din temelli dayanışma ağları, kentleşme ve fabrikalaşma ile birlikte işlevini yitirmiştir.
- Kitleselel Yoksulluk ve Güvencesizlik: İşçilerin sadece emeklerini satarak hayatta kalabildikleri bir düzende; iş kazası, hastalık veya yaşlılık gibi durumlarda tamamen gelirsiz kalmaları "sosyal sorun" (social question) olarak adlandırılan krizi doğurmuştur.
- Sınıf Çatışması Tehdidi: Metne göre, yükselen işçi sınıfı ve sosyalist hareketler, kapitalist sistemin bekası için bir tehdit oluşturmaya başlamıştır.

Sosyal Hizmetin Doęuęu: Kapitalizmin "Yumuğatılması"

- Sosyal hizmet, bağlangığta kapitalizmin yarattığı bu yıkıcı yoksulluğa karęı sivil ve hayırsever bir m¼dahale olarak ortaya çıkmığtır:
- Hayırseverlikten Profesyonellięe: İlk ağamalarda "ęöz¼m" bireysel ahlak ve yardımseverlik üzerinden aranmığ, ancak yoksulluğun yapısal olduğu anlağıldığında bu çabalar sosyal hizmet mesleğine evrilmiğtir.
- Sosyal Kontrol İğlevi: Sosyal hizmet, kapitalist d¼zen içindeki uyumsuzlukları giderme, bireyleri sisteme entegre etme ve radikal toplumsal patlamaları önleme noktasında bir nevi "sosyal kontrol" mekanizması olarak da iğlev görm¼ętür.
- Birey Odaklı M¼dahale: Mesleki anlamda sosyal hizmet, devletin makro politikalarla çözemediği "insanı" boşlukları doldurmuş, yoksul ve dezavantajlı kitlelerin mikro düzeydeki sorunlarına odaklanmığtır.

Sosyal Refah Devletinin Doğuşu: Sistemsel Uzlaşma

Sosyal refah devleti, kapitalizmin yarattığı sınıf çatışmasını demokratik sınırlar içinde tutmak için yapılan bir "toplumsal sözleşme"dir:

Bismarck Modeli: Almanya örneğinde görüldüğü gibi, devlet işçileri sosyal sigorta kapsamına alarak hem sosyalistlerin etkisini kırmayı hem de kapitalist üretim için sağlıklı ve sadık bir işgücü yaratmayı hedeflemiştir.

Piyasa Dışı Alan (De-commodification): Refah devleti, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler aracılığıyla bireyin yaşamını sürdürmesini sadece piyasa koşullarına (emeğini satmasına) bağlı olmaktan çıkarmıştır.

Ekonomik İstikrar: Keynesyen politikalarla desteklenen bu modelde, sosyal harcamalar aynı zamanda talebi canlı tutarak kapitalizmin periyodik krizlerini aşmasına yardımcı olmuştur.

- Kapitalizmin en parlak dönemi olan 1945-1975 arası, hem sosyal hizmet mesleğinin hem de refah devletinin kurumsallaşmasının zirvesidir:
- Kurumsal Model: Sosyal hizmetler bu dönemde "kalıntısar" (sadece en muhtaçlara yönelik) olmaktan çıkıp, devletin asli ve kurumsal bir görevi haline gelmiştir.
- Vatandaşlık Hakkı: Sosyal hizmetler, vatandaşlığın sadece sivil ve siyasal haklardan oluşmadığını, aynı zamanda sosyal ve ekonomik hakları da kapsadığını somutlaştıran bir disiplin haline gelmiştir.

Bağlantı: Sosyal Hizmet ve Refah Devletinin "Altın Çağı"

Güncel Kriz: Neoliberal Kapitalizm

- Metinlerin vurguladığı üzere, 1980 sonrası neoliberal dönemde bu bağlantı kopmaya başlamıştır:
- Sosyal Devletten Çekilme: Devletin "seyirci" konumuna geçmesiyle sosyal hizmetler yeniden piyasalaşmış veya aile içi/hayırseverlik temelindeki "sadaka devleti" anlayışına itilmiştir.
- Mesleki Zafiyet: Hak temelli sosyal hizmet uygulamaları, bütçe kısıntıları ve özelleştirmeler nedeniyle daralmakta, meslek yeniden kapitalizmin yarattığı hasarları en az maliyetle "yama" yapma işlevine zorlanmaktadır.

Kaynaklar

- Koray, M. (2012). Sosyal Politika. İmge Kitabevi
- Şahin Taşgın, N. (2017). Yoksulluk İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler. Nika Yayınevi.